

I.2 Císař Karel IV. v medailérské tvorbě

17. až 19. století

Petr Schneider

Za nejstarší užití podoby římského císaře a českého krále Karla IV. v medailérské tvorbě bývá považována tzv. pražská židovská medaile (kat. I.2.1). Patří do souboru tří desítek medailí s portréty panovníků, světců a obecně křesťanskou tematikou, které spojuje také podobné výtvarné a technické provedení, vyznačující se nízkým reliéfem a tenkým střížkem s průměrem přes 50 mm. Označení „židovské“ pro ně poprvé užil Johann David Köhler (1684–1755), který se z neznámého zdroje dozvěděl, že je v Praze v první polovině 17. století zhotovil jakýsi židovský zlatník. Medaile se v numismatických sbírkách prokazatelně vyskytovaly před rokem 1665 a svým vzhledem sice už tehdy budily dojem starobylosti, avšak původ a okolnosti jejich vzniku nejsou spolehlivě objasněny. Karlovo poprsí na aversu je zřejmě inspirováno iluminací z *Codexu Heidelbergensis* z druhé poloviny 16. století, který je nyní uložen v Archivu Národní galerie v Praze (obr. 2). Jedná se o kopiář nedochovaného lucemburského rodokmenu z císařského paláce hradu Karlštejna, který vznikl ještě za Karlova života v letech 1356 až 1357. Rys na reversu – německy Luchs – patrně poukazyval na panovníkův dynastický původ v Lucembursku (*Luxemburg*) a latinský opis „nullius pavet occursum“ (*nebojí se střetu s nikým*) vyzdvihuje Karlovy vladařské schopnosti.

Známa je tzv. suitní medaile z let 1694 až 1698, která pochází z rozsáhlého cyklu *Numismata omnium imperatorum Romanorum* od Christiana Wermutha (1661–1739), který v průběhu téměř dvaceti let vydal za asistence dalších rytců 217 ražeb s portréty římských a římsko-německých císařů (kat. I.2.2). Existují odražky jak z drahých kovů – zlata a stříbra, tak ze zlacené mědi a cínu pro méně majetné sběratele. Výtvarnou úroveň těchto medailí nehodnotili současníci příliš vysoko, některé portréty se na nich dokonce v průběhu dvaceti let u různých panovníků opakovaly. Korunovaný vousatý muž na aversu postrádá jemné detaily a Karlovy charakteristické fyziognomické rysy, nápisový revers je pak bez větší umělecké invence vyplněn výčtem životopisných údajů a činů vladaře.

V 19. století byla medailérská tvorba s Otcem vlasti spojována se dvěma domácími událostmi – 500. výročím založení Univerzity Karlovy (tehdy Karlo-Ferdinandovy) roku 1848 a položením základního kamene Karlova mostu roku 1857. Klasicistní čistotou provedení vyniká medaile k univerzitnímu jubileu (kat. I.2.3) od renomovaného rytce Wenzela Johanna Seidana (1817–1870), který jako ústřední motiv lící strany použil Karlův novogotický pomník, vycházející z návrhu drážďanského sochaře Ernsta Julia Hähnela (1811–1891). Na Seidanově pamětní ražbě se monumentální pomník, který nyní stojí na Křižovnickém náměstí na Starém Městě pražském, objevil ještě před slavnostním odhalením (obr. 3, obr. 4). To se v důsledku revolučních nepokojů neudálo v rámci oslav, ale až koncem ledna 1851. Strážlivě pojatý rub přináší oslavný latinský nápis ve vavřínovém věnci. Součástí soukromých i veřejných sbírek jsou odražky z bronzu, vzácněji se vyskytují též ve stříbře.

Obr. 2. Karel IV. na iluminaci v kopiáři lucemburského rodokmenu (tzv. *Codex Heidelbergensis*) z druhé poloviny 16. století.

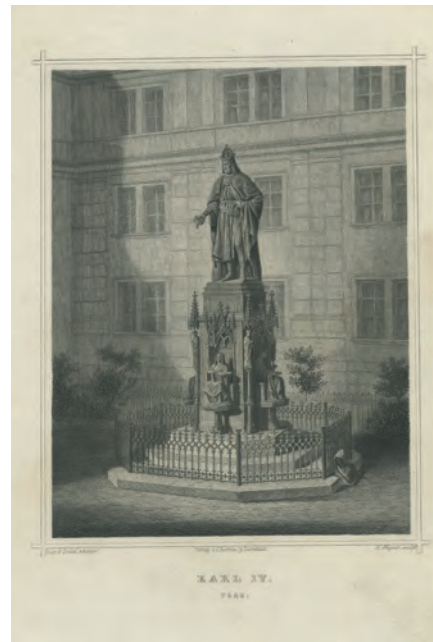
S univerzitním výročím se pojí ještě jedna medaile, v literatuře označovaná též jako „fakultní“ (kat. I.2.4). Byla zhotovena litím do poměrně hrubě opracované formy. Nepochybně se nejednalo o oficiální vydání, ale o soukromou iniciativu neznámého umělce, možná dokonce řemeslníka. Na aversu je čelně idealizované poprsí Karla IV. s říšským jablkem a žezlem, obklopené čtyřlaločnou kružnicí, která symbolizuje čtyři původní fakulty – právníkou, lékařskou, teologickou a artistickou. Zajímavé je také užití gotické čtyřky jako jedné z iniciál umístěných vně kružnice: „C[arolus] & R[omanorum] I[mperator]“ (*Karel IV., římský císař*). Revers je pak vyplněn latinským nápisem s doprovodnými ornamenty.

K připomenutí stavby Karlova mostu vytvořil roku 1857 neznámý autor masivní litou a dodatečně cizelovanou mosaznou medaili, jejíž avers je v duchu uměleckého historismu svým výtvarným pojetím silně ovlivněn majestátní stranou Karlovy královské zlaté buly (kat. I.2.5). Motiv reversu představuje českého lva, opírajícího se o štít s obrazem stylizované Malostranské mostecké věže. Výjev na rubu doplňuje latinský opis s datací „ad erectionem pontis pragensis MCCCLVII“ (*na stavbu pražského mostu 1357*).

Mimořádnému veřejnému zájmu se těšily oslavy 500. výročí úmrtí Karla IV., které probíhaly v srpnu 1878 v Mělníku za ohlasu v tisku, zejména v Národních listech. Slavnostně zde byl odhalen panovníkův pomník, zhotovený roku 1840 sochařem Josefem Maxem (1804–1855) na objednávku Jana Norberta z Neuberka (1796–1859), který jeho syn Jan Eduard (1834–1892) při této příležitosti městu daroval. Událost má také odraz v medailéřské tvorbě. V rámci oslav vznikla v dílně Václava Kříže (1841–1887) drobná cínová medaile (kat. I.2.6), na jejíž líci je právě Maxova socha a deklarativní opis „náš král Karel IV. své věrné Čechy miloval“, v němž se odráží vyhrocující se národnostní situace mezi Čechy a Němci. Nápis na rubu medaile pak už jen stroze upomíná na odhalení pomníku.

Jako zakladatele českého vinařství připomněl Karla IV. na nedatované medaili Spolek vinařský pro Království české (kat. I.2.7). Předpokládá se, že byla ražena u příležitosti konání zemské Jubilejní výstavy roku 1891, ale zřejmě byla udělována i později. Autor není znám, ovšem i v tomto případě je ústředním motivem aversu Maxův pomník, ve srovnání s Křížovou medailí však poněkud detailněji propracovaný. Na reversu je vyobrazena vinná ratolest. Obě strany nesou český a německý opis oceňující zásluhy o vinařství. Existují odračky nejen stříbrné, ale také bronzové, cínové a z pozlaceného stříbra.

Kolekci vlasteneckých medailí s motivy významných panovníků a událostí braniborských a pruských dějin, vyráběnou v proslulé berlínské ražebně Gottfrieda Bernharda Loose (1773–1843), zahájila ve dvacátých letech 19. století nedatovaná medaile (kat. I.2.8), připomínající přijetí Braniborska Karlem IV. od markraběte Oty V. Líného (1365–1373). Avers s čelním poprsím Karla IV. v čepci zhotovil Loosův stálý rytec Christoph Carl Pfeuffer (1801–1861). Revers, vytvořený Heinrichem Gubem (1805–1848), zachycuje symbolický předávací akt z roku 1373, při kterém družinou obklopený trůnící císař přijímá stvrzenou listinu od klečícího markraběte. Medaile, vyznačující se promyšlenou kompozicí a ryteckým umem, byla ražena ze stříbra a bronzu, ve sbírkách se však ještě vyskytují druhotně pozlacené bronzové exempláře.

Obr. 3. Pomník Karla IV. na Křížovnickém náměstí, Darmstadt, po roce 1850, oceloryt na papíře.

Obr. 4. Pomník Karla IV. na Křížovnickém náměstí, Drážďany–Praha, kolem poloviny 19. století, oceloryt na papíře.

Zcela netradičním pojetím vyniká masivní litý nesignovaný medailon z postříbřeného bronzu, na jehož líci je Karel IV. zobrazen jako mladý renesanční rytíř ve zbroji s okružím a hlavou pokrytou vavřínovým věncem (kat. I.2.9). Na rubu pak vidíme dorývané panorama Říma. Zajímavé je, že se nedochovala žádná zpráva, že by v roce 1375 císař Věčné město skutečně navštívil. Medaile, ač je datována letopočtem Karlovy domnělé návštěvy Říma, je pravděpodobně italským dílem z počátku 19. století.

Stejně tak z nejasných příčin vznikla snad ve druhé polovině 19. století nesignovaná jednostranná bronzová galvanoplastika bez opisu (kat. I.2.10), nepřímou inspirovaná realistickou malbou panovníka z kaple sv. Kateřiny na Karlštejně, vytvořenou kolem roku 1357 Karlovým dvorním malířem Mikulášem Wurmserem ze Štrasburku († po roce 1260).

I.2.1

Takzvaná židovská medaile Karla IV.

neznámý autor | Praha (?) | mezi léty 1603–1665

Ø 55,2 mm, 18,23 g, lité stříbro, zlacení

Avers: mírně zleva korunované poprsí Karla IV., v pravici žezlo, v levici říšské jablko, opis

✚ D·CAROLVS ·IIII ·ROM – IMP.P.F·AVG·GER·BOHE·REX, vnitřní a vnější perlovec

Revers: kráčekjící rys zleva, vnitřní opis NVLLIVS·PAVET·OCCVRSVM, vnější opis

✚ DVX·SILES·MARCHIO·MORAVI·LVSAT·DOM·LVTZEMB, vnitřní a vnější perlovec

Národní muzeum, inv. č. H5-58203

Literatura: Bernhart 1922, s. 118, č. 4; Míková 1979, s. 11, č. 1; Baše 2005a, s. 10, č. 1; Kleisner 2005, s. 136–140.

I.2.2

Suitní medaile Karla IV.

Christian Wermuth (1661–1739) | mezi léty 1694–1698

Ø 32,4 mm, 14,72 g, ražené stříbro

Avers: čelně korunované poprsí

Karla IV., opis •CAROLVS

IV·ROMANOR·IMP·SEMP·AVGVST'

ET BOHEM·REX

Revers: nápis v devatenácti řádcích NATVS

/ XIV·MAY A ·MCCCXV / PATRE IOAN

REGE BOH · / IN AVLA GALL·EDVCAT· /

E REGNO PATRIO / AD IMPERII THRONVM

/ AQVIBVSD·PRINCIPIB'·EVECTVS

/ D·XIX·IVLII·A·MCCCXLVI· / &

D·XXV·NOV·BONNAE CORONAT' /

SVPERATIS TANDEM AEMVLIS / ROMAE

V·APRIL·A·MCCCLV·ET / ARELATI A·

MCCCLXV· CORONAT, / AVREAM BVLLAM

CONDIDIT A ·1356 / IVSTITIAE TENACISSIM'

/ SED BOHEMIAM SVAM MAGIS / QVAM

IMPERIVM ORNANS / AVGENSQVE· OBIIT /

D·XXIX·NOVEM· / C· A·1378· W.

Národní muzeum, inv. č. H5-50136

Literatura: Bürchner 1886, s. 26, č. 158; Míková

1979, s. 11–12, č. 2; Kleisner 2003, s. 110–112;

Baše 2005a, s. 10, č. 3; Călian – Alföldy Găzdac

2014, s. 255, č. 197.

—PSch

—PSch